

DACIA

Anul I, Numărul 5

BUCUREȘTI, 15 IULIE 1941

• APARE DE DOUA ORI PE LUNA •

EXEMPLARUL: 12 LEI

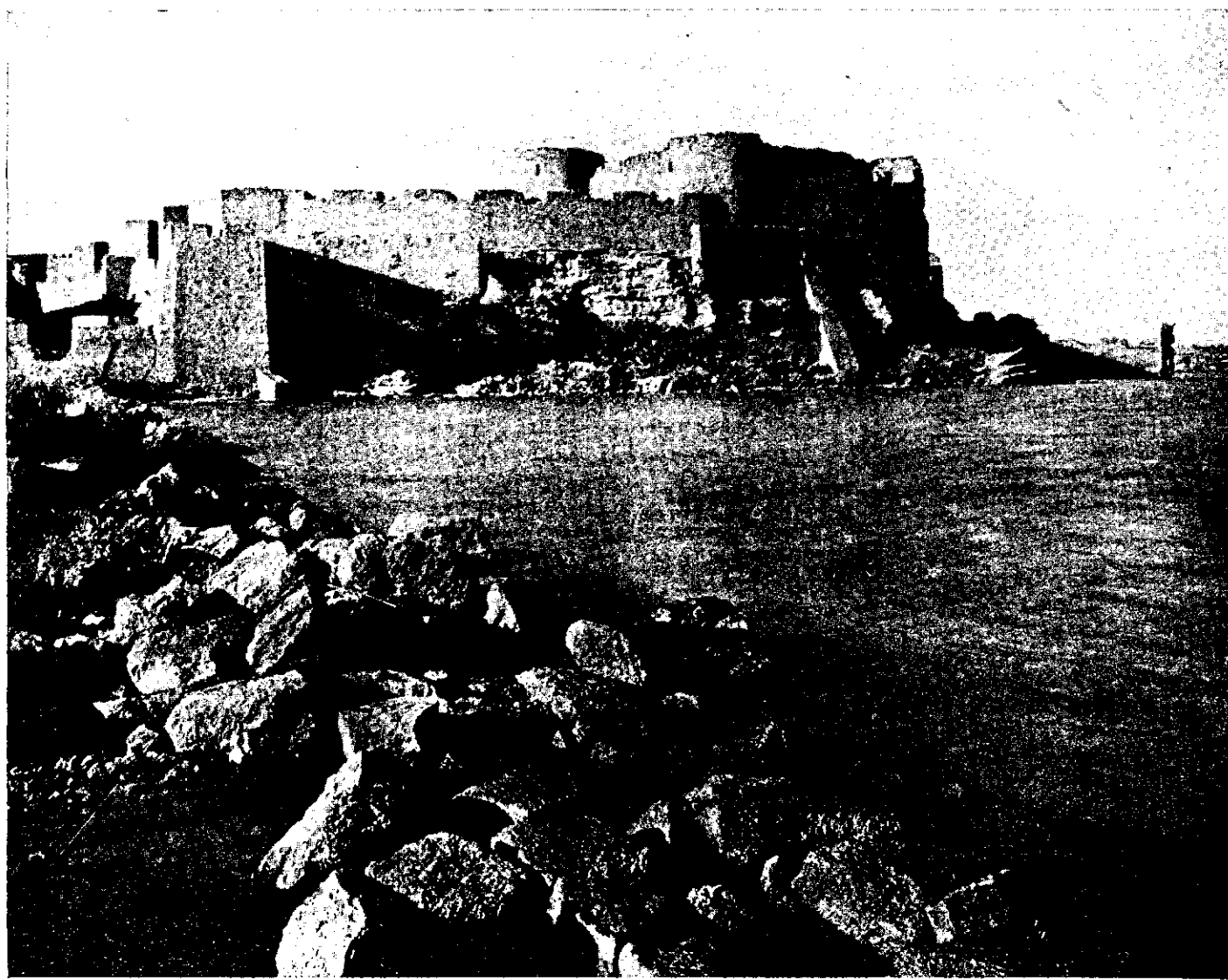
KOGALNICEANU ȘI BASARABIA

Diplomația rusească dela Petru cel Mare încoace, în năzuințele ei ascunse de a înfige steagurile Țarilor pe malurile Bosforului, s'a înfățișat popoarelor din Balcani, ea o mare putere ortodoxă, care, mișcată de comunitatea sentimentelor creștine, le va aduce liberația de sub jugul păgânilor. De această strălucitoare, — dar, din nenorocire, falsă — aureolă a fost amăgit însuși Kogălniceanu în anii tinereții sale de studii la Berlin. Publicând în 1837 a sa *Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Kogălniceanu scria:

«Depuis des siècles il existe une tradition en Moldavie et en Valachie qui dit que notre salut viendra du Nord. Tout nous attache à la Russie... Les tems¹⁾ sont passés où nous pouvions nous défendre seuls contre les Turcs, les Polonais, les Hongrois, les Tartares; nous sommes trop faibles; nous ne pourrions rien faire sans la Russie qui a toujours été notre bienfaitrice... Dans la protection de la Russie, je ne vois que de la justice et un intérêt inspiré par l'amour chrétien pour des peuples malheureux».

Intorcându-se însă în Moldova și intrând în viața publică, dela început, ca aghiotant și secretar intim al Domnitorului M. Sturdza, Kogălniceanu s'a vindecat repede de această naivă iluzie. Dacă raptul Basarabiei în 1812 nu fusese îndeajuns de convingător pentru a spulbera nădejile puse de Moldoveni în Rusia creștină, experiențele încercate de tânărul aghiotant domnesc au fost suficiente pentru a-l trezi la realitate. Ca secretar particular al Domnului, el a putut să vadă cum Rușii, care introduseseră censura în Principate, d'n 1829, cereau Domnului să înăbușe răspândirea ideilor naționaliste și să ia măsuri represive împotriva tineretului idealist.

În 1838, Kogălniceanu scotea, în colaborare cu Asachi, prima revistă literară cu caracter naționalist a Moldovei, *Alăuta Românească*. Dela al cincilea număr, revista a fost suprimată pentru articolul «Filosofia whistului», care avea, ce e dreptul, trăsături satirice privitoare la viața socială rusă. În 1840, Kogălniceanu publica revista «*Dacia literară*», dar cu al doilea număr, revista este suprimată pentru un articol, în care Kogălniceanu ataca lipsa de interes a boierimii pentru literatura națională. În 1843, cursul de istorie națională, deschis de el în Academia mihăileană, este închis după trei săptămâni. În 1844, primul număr din noua lui revistă «*Propășirea*» ese dela cenzură cu titlul tăiat, cu jumătate din program suprimat, cu articolul lui Ion Ghica despre uniunea vamală între Muntenia și Moldova înlăturat. În primăvara anului este oprit, din drumul lui spre Paris, la Viena și silit să se întoarcă în țară. În toamnă, revista este suprimată, iar el închis în mănăstirea Râșca unde cade greu bolnav. După revoluțiile din 1848, armatele rusești ocupau țările românești, iar guvernul rus, într-o notă circulară adresată cabinetelor europene, explica ocupația ca o măsură prudentă, necesară pentru a preîntâmpina neorânduile dela hotarele Rusiei, «provocate de o ceată de zăpăciți în numele unei idei de naționalitate care se pierde în noaptea veacurilor». Războiul din Crimeea și congresul din Paris a dat însă dreptate «zăpăciților» și a

CETATEA ALBĂ

creat cadrul politic necesar pentru uniunea Principatelor, la care Kogălniceanu, adversar acum hotărât al Rusiei, a avut, după cum se știe, un rol important.

Congresul din Paris a mers chiar mai departe și a silit Rusia să restituie Moldovei trei județe basarabene.

Diplomația rusească nu se putea mulțumi cu această înfrângere. Sub pretextul că ia apărarea creștinilor din Balcani, provoacă războiul din 1877.

În faza de pregătire a războiului, guvernul rus încheie cu guvernul român convenția din 4/17 Aprilie 1877, prin care Românii îngăduiau trecerea armatelor rusești prin țara lor, iar Rușii, la rândul lor, garantau integritatea teritorială a României. Războiul nu s'a desfășurat însă după planurile rusești. Propunerea Românilor de a intra și ei în război, contra Turcilor, pentru dobândirea independenței, a fost primită de Ruși cu mândrie. Nu aveau nevoie de ajutorul Românilor. Dar când armatele rusești au ajuns în Balcani, lăsând în spatele lor puternica ostire a lui Osman Pașa, încep să-și dea seama de primejdie. La 23/31 Iulie 1877, Marele Duce telegrafiază din Târnova, Principelui Carol: «Turcii, îngrămădind cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne înăbușe (nous abîmes). Rog faceți legătura, demonstrație și, dacă e posibil, trecerea Dunărei, pe care dorești să o faci. Intre Jiul și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru ușurarea noastră».

Războiul s'a desfășurat în împrejurări care se cunosc. Osman Pașa, asediat la Plevna, capitulează la 29 Noiembrie st. v. cu întreaga lui armată, predându-și sabia în mâna Principelui Carol, comandantul suprem al armatelor aliate. Prin aceasta s'a deschis drumul Rușilor către Balcani. Bulgarii, Sârbii, Muntenegrenii și Grecii se revoltă. În aceste împrejurări, Turcii se văd nevoiți să ceară armistițiul. Marea bucurie pe care o stărnise la noi veștile, sosite de pe câmpul de război,

este însă umbrită de pretențiunile diplomaților ruși. Uitând tot ceea ce datorau României, amăgindu-ne cu declarațiuni de dragoste și promisiuni pentru viitor, ei cereau restituirea celor 3 județe basarabene pe care, după războiul Crimeei, ni le dăduse congresul din Paris. Aceste pretențiuni rusești asupra fâșiei de pământ românesc, ruptă prin silnicie din trupul vechei Moldove, a ridicat o furtună de agitații în țară. La congresul din San-Stefano (3 Martie 1878) Românii nu fuseseră chemați. Tratatul prevedea însă și cedarea Basarabiei către Rusia. Guvernul român, potrivit cu votul unanim al Camerei și Senatului de a păstra neștirbită integritatea teritoriului român, protestează la Petersburg împotriva tratatului și ia măsuri militare pentru a preveni ocuparea Basarabiei de către Ruși. Cabinetul din Petersburg amenință cu desarmarea. Principele Carol răspunde demn: «Armata română, care la Plevna, sub ochii țarului, a luptat atât de vitejește, va putea fi nimicită, dar niciodată dezarmată».

În vară, după propunerea Angliei, are loc congresul din Berlin. Kogălniceanu este trimis împreună cu președintele de consiliu, Ioan Brătianu, ca reprezentanți ai României. Dar delegații României nu sunt admiși decât în ziua de 1/13 Iulie, când vine în desbaterea congresului chestiunea României. Preșida Bismarck, cancelarul de fier. Atunci a rostit Kogălniceanu acel clasic discurs, în care a expus cu toată concizia, claritatea și demnitatea, punctul de vedere al României, care nu putea consimți — pe bună dreptate — ca «vre-o parte din teritoriul actual să fie deslipită din trupul țării». Hotărîrea congresului era însă luată și Kogălniceanu știa aceasta. Dar el n'a leșinat. Pentru că reprezenta cu demnitate cauza poporului românesc. Ci depunând cu Brătianu pe masa congresului, textul convenției semnat de Țarul Rusiei, prin care se garanta integritatea teritorială a României, a plecat din guvern fără să

semneze cesiunea Basarabiei. Căci el vedea departe peste timpul său, până în zarea vremurilor noastre, și n'a voit să lege, prin semnătura lui, neamul său, la nici o cesiune teritorială. Avea însă conștiința împăcată că făcuse tot ceea ce se putea face pentru a salva Basarabia. Înainte chiar de a se înfățișa la congresul din Berlin, Kogălniceanu încercase o cale de apropiere prietenească de guvernul rusec. În această năzuință, el trimisese Baronului de Jomini, mâna dreaptă a cancelarului Rusiei, Prințul Gorceiakov, pe care avusese prietelul să-l cunoască personal, o scrisoare de felicitare pentru anul nou, 1878. Baronul de Jomini răspunde cu o scrisoare, în care vorbind de lealitate, sinceritate și duplicitate, repune chestiunea retrocedării Basarabiei. La aceasta, Kogălniceanu răspunde cu o altă scrisoare, plină de demnitate, finețe și tact, care va rămâne în istorie, peste veacuri, ca unul din cele mai frumoase acte ale diplomației românești:

«A răspunde la scrisoarea Excelenței Voastre înseamnă mai întâi de toate, și ca o neapărată necesitate, să apăr țara mea de învinuirea de duplicitate, ce i se face așa de direct, deși atât de învăluit. Faptele vor avea aici mult mai doveditoare elocvență decât raționamentele, actele mai mult ca vorbele, și-mi iau îngăduința față de Excelența Voastră de a le recapitula.

«Impotriva înștiințărilor, aș putea zice chiar împotriva amenințărilor, care cădeau din toate părțile asupra noastră, noi am încheiat cu guvernul imperial convenția din 4/17 Aprilie 1877, prin care toate mijloacele materiale ale țării erau cu totul puse la îndemâna Rusiei.

«Singura noastră țință, când am luat această hotărîre, a fost de a apăra integritatea pământului nostru. Această integritate a fost stipulată la art. 2 al numitei convenții...»

Și după ce amintește ajutorul pe care l-am dat Rușilor în ceasurile cele mai grele ale războiului, continuă:

«Zece mii de Români dintr'o armată de 50.000 de oameni, dorm azi somnul lor cel de pe urmă în jurul Plevnei și în câmpiile Bulgariei.

«Această bărbătească, dar dureroasă jertfă, noi am îndeplinit-o dintr'un avânt al inimii, fără condiții, fără tratat prealabil, căci pentru noi cuvântul Majestății Sale Împăratul prețuia ca și tratatele cele mai formale și purta în sineși cea mai înaltă din toate sancțiunile.

«Toată perfidia noastră s'a redus deci la o bună credință deplină, toată istețimea noastră la o încredere desăvârșită. Ne-am zis că, dacă integritatea teritoriului nostru era asigurată prin singurul fapt al trecerii armatelor împărătești, ceea ce constituia, fără îndoială, un ajutor pasiv, această integritate ne va fi cu atât mai mult garantată din ziua în care armata noastră a fost chemată la cooperare activă, care se manifestă fățiș ca cea mai pozitivă din toate alianțele...»

Și după ce înșiră toate greutățile, toate umilințele îndurate de țară din partea autorităților rusești, care «tratau administrația și populația ca o țară cucerită», încheie:

«Corectă de la început, România doarește și ține să rămână corectă până la capăt. Totuși, dacă a refuza de a ceda pământ românesc, dacă a nu se supune cu o bunăvoință ușoară la jertfe la care nu s'ar putea îndupleca nici o națiune și nici un guvern, care se respectă, dacă toate acestea înseamnă duplicitate, atunci recunosc, mărturisesc, declar că învinuirea este dreaptă și că ținem cu toată inima și cu toată cinstea, să o merităm».

«Excelența Voastră constată, și nimeni nu se gândește să conteste, că Rusia este puternică și România slabă. Prin forță, ea poate lua mai mult decât Basarabia: ea poate lua țara întreagă.

«Dar mai presus de forță, este legea dreptății eterne și a moralei eterne și în acest domeniu din care nimeni nu ne poate expropria, noi ne întărim la rândul nostru cu acea putere ce își trage caracterul ei absolut din însăși principiile care i-au dat naștere și din care se nutrește...

«E rândul Rusiei de a înțelege că pentru o țară mare, iubirea a 5 milioane de Români, asigurarea că inimile și brațele lor vor fi totdeauna gata, prețuiește mai mult decât o biată fâșie de pământ».

Vibrează în aceste rânduri mișcătoare, nu numai sufletul lui Kogălniceanu, ci și sufletul marelui Ștefan citor întregitor de țară, care a sângerat apărând țărâmul Basarabiei de invazia păgânilor; palpită în ele sufletul arcașilor din Orhei și al tuturor Moldovenilor care au trudit și au murit destelînd și apărând pământul dintre apele Prutului și ale Nistrului. Vorbește prin glasul lui Kogălniceanu sufletul neamului întreg. În afară de actul prin care Sfatul Țării din Basarabia a hotărît, în ziua de 27 Martie 1918, unirea cu patria mamă, nu cunosc din tot ce s'a scris asupra Basarabiei nimic care să se ridice la această înălțime morală de curaj și demnitate națională.

Nimic alt decât epopeea pe care o scrie acum, cu sângele ei ostirea noastră și Comandantul ei suprem, peste Prut, în înțeleștarea ei aprigă pentru a muta din nou pietrele de hotar, la marginele de Răsărit ale pământului românesc.

N. CARTOJAN

¹⁾ Păstrez ortografia arhaizantă a originalului.

UNITATEA LIMBII ROMANE

de SEVER POP

Cercetările lingvistice din secolul nostru ne îndreptătesc să afirmăm că limba pe care o vorbesc toți Românii din catena carpatică și din Peninsula Balcanică reprezintă latina populară din primele secole ale erei creștine, cu toate influențele exercitate asupra ei, fie de elementul autohton, geto-dac, fie de popoarele cu care ea a venit în contact în cursul celor optzeci sau douăzeci de secole de când a trecut, odată cu legiunile romane biruitoare. Marea Adriatică, în Peninsula.

Expansiunea latinei populare în Peninsula Balcanică începută în secolul al II-lea a. Cr., s'a continuat, după cucerirea Daciei (în secolul al II-lea d. Cr.) și în nordul Dunării. Studiile istorice și cele lingvistice de până acum, nu ne permit să cunoaștem în amănunte graiurile vorbite de seminiile Tracilor și Ilirilor din sudul Dunării și de cele ale Geto-Dacilor din nordul și sudul acestui fluviu.

Cu cât se înmulțesc studiile lingvistice în domeniul limbii noastre și în al celorlalte limbi romanice, precum și în domeniul lingvisticii generale, cu atât mai mult se reduce numărul învătășilor care nu admit influența substratului, adică a elementului autohton asupra limbii cuceritorului.

Latina s'a impus în Peninsula Balcanică și în Dacia prin legăturile comerciale pe care le aveau aceste regiuni cu Romanii, chiar înainte de cucerirea și de stăpânirea de durată a acvilelor romane. Deodată cu aceste legături comerciale s'a exercitat, desigur, și o influență culturală binefăcătoare a lumii romane asupra neamurilor care și-au apărut libertatea și independența lor, cu o îndărărire și vitejie demnă de cea mai deplină admirație.

Cei care mai stăruie într-o încăpățănată negare a romanității limbii noastre și care caută poporului românesc o «patrie» în sudul Dunării, pentru a servi considerente de ordin politic momentan sau cu perspectivă în viitorul apropiat sau mai îndepărtat, trebuie să recunoască, în urma cercetărilor arheologice, istorice și lingvistice că Românii apar pe teritorii care au fost sub puternică stăpânire romană, înainte de era creștină (secolul II a. Cr. — VII d. Cr. în sudul Dunării) și în eră creștină (secolul II d. Cr. — III d. Cr. pentru nordul Dunării). Dunărea nu poate fi considerată ca hotar numai pentru elementul românesc din această parte a Europei.

Atât pentru coloniștii romani, cât și pentru populațiunea autohtonă supusă, latina populară, pe lângă avantajul de a fi limba stăpânitorului, cuprindea în sine mijlocul fericit de înțelegere pentru toate neamurile din aceste regiuni. Această «limbă a pânii», cum o numește un învățat străin, s'a impus cu multă repeziune, dislocând diferitele graiuri și unificându-le într-o nouă concepție de viață socială și culturală. Desigur că unul dintre factorii care au contribuit în largă măsură la romanizarea a fost Creștinismul, care s'a adresat atât clasei nobile, cât mai ales celor mulți, poporului, căruia, în lumea plină de inegalități și de trepte sociale, i se mărturisise «egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu».

Dacă analizăm limba noastră, cu cele patru dialecte ale ei (dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân), constatăm că latina populară a prezentat o remarcabilă «unitate» în aceste regiuni nord și sud-dunărene. Vestigiile de importante elemente autohtone apar tot mai numeroase, datorită ultimelor cercetări lingvistice. Unele din aceste elemente, de origine tracă, iliră sau veche greacă au astăzi în limba noastră un fonetism slav. Cu toate acestea, nu se poate nega că Slavii le-au primit de la o populație băstinașă, care le-a transmis, prin graiul viu, căci despre o transmitere prin școală nu poate fi vorba în veacurile precedente invaziei Slavilor în nordul și în sudul Dunării. Numele de râuri Argeș, Buzău, Dunăre, Mureș, Nistru, Prut, Someș, Timiș, etc. sau de munți (Carpații) sânt evidente urme din limba autohtonilor, care, deși romanizați au păstrat aceste luminoase mărturii ale graiului lor născut. Desigur că o transmitere orală a unui cuvânt este supusă la schimbări fonetice care nu pot fi explicate printr-un riguros «dogmatism» al așa numitelor «legi fonetice» de evoluție dintr-o limbă, stabilite adesea pe baza unor cercetări care n'au putut îmbrățișa întregul material de limbă și care n'au putut cunoaște toate vicisitudinile la care a fost supus un cuvânt într-o existență de optzeci secole în nordul și în sudul Dunării.

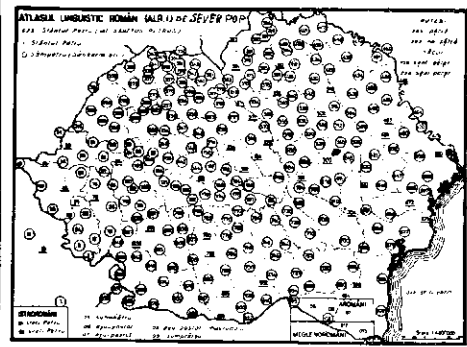
Dacă examinăm terminologia corpului omenesc vom observa că aproape

toți termenii pe care îi are sânt de origine latină și că influența străină este în redusă măsură și mai ales atunci când e vorba de cuvinte care mai au în limbă și un interes pejorativ sau ironic. Elementul autohton apare însă pentru câteva părți fundamentale ale corpului omenesc. De origine autohtonă (tracă sau iliră) sunt cuvintele: buză, ceață, grumaz, gușă și rânză. Tot în această categorie a cuvintelor autohtone grupăm astăzi pe: vatră, moș și moașă. Cuvântul *vatră*, cu accepțiunea de *vatră părintească*, pământul moștenit din tată în fiu și derivatul de la cuvântul *moș*, *moșie*, ne arată că în epoca romană s'au păstrat, probabil, împreună cu aceste cuvinte și forme de viață socială, strâns legate de necunoscute norme juridice de transmitere a dreptului de proprietate. Limbajul omenesc fiind una dintre cele mai importante instituții sociale, prin el nu se transmit cuvinte fără conținut, ci adevărate forme de viață; el reflectează deodată cu procesul nostru psihologic și viața indivizilor și a societății, cu toate frământările și aspirațiile ei spre mai bine. Cercetătorul poate recunoaște și pune în lumină interesantă această afirmațiune, printr-un examen al limbajului întrebunțat, de exemplu, de zărele care dau înțelesuri nouă cuvintelor din limba noastră în raport cu frământările și aspirațiunile neamului nostru în aceste zile de cumpănă.

Pentru Dacia se admite în cercetările lingvistice o epocă de pre-romanizare, de aproape două secole și epoca de cucerire și stăpânire romană de alte două secole. Pentru sudul Dunării putem susține o romanizare intensă de aproape două secole (din sec. II a. Cr. — sec. VII d. Cr.). În acest timp latina populară, legată de latina din Peninsula Apeninică prin limba dalmată, care s'a mai vorbit până în pragul secolului nostru, avea legături intense, legături care explică numeroasele forme comune dintre limba noastră și cea italiană, spre deosebire de celelalte limbi romanice.

După secolul VII d. Cr., când sudul Dunării, sub raport oficial primește un caracter grec tot mai pronunțat și când, după năvălirea Slavilor și a altor popoare în Peninsula Balcanică sau în Italia, rosturile lumii romanizate sânt adâncinate, elementul românesc începe să fie deamembrat în cele patru dialecte.

Cu toate că s'a făcut această desmembrare, probabil între sec. VIII—XII, limba noastră, atât în cecace privește elementul autohton, cât și în cecace privește limba latină populară reprezintă o remarcabilă unitate. Toponimia din jurul Sofiei, a Nișului și dinsore litoralul dalmatin, care oferă chiar astăzi

numeroase elemente de origine latină, precum și prezența unui impresionant număr de Românii în Valea Timocului (până lângă Niș), ne îndreptătesc să considerăm aceste regiuni printre cele care făceau legătură între Romanitatea nord-dunăreană și cea sud-dunăreană, din care fac parte astăzi dialectele meglenoromân (din nordul Salonicului) și cel aromân (din Grecia, Albania, Jugoslavia de Sud și Bulgaria de Sud).

Deosebiriile dintre actualele dialecte au fost determinate de lipsa unei legături între ele, de îndreptarea lor spre regiuni mai prielnice ocupației (la Aromâni, păstoritul), de pătrunderea elementelor străine și de treptata denaționalizare a elementului românesc în unele regiuni (în nordul Sofiei, în regiunea Nișului, în Moravia).

Cecace a făcut astăzi o înțelegere aproape imposibilă între fracțiunile Ro-

mânului au fost influențele străine. Românii din Istria au în graiul lor o puternică influență croată și slovenă locală, alături de una italiană și venețiană, de dată mai recentă. Aromânii au o influență neo-greacă, albaneză și în parte bulgară, explicabilă prin contactul pe care-l au cu aceste neamuri. La Meglenoromâni se observă o influență bulgară mai accentuată, fiindcă traiul cu Bulgarii a determinat această influență.

Imprejurările politice, sociale și economice au fost holăritoare în dezvoltarea fonetică, morfologică, sintactică și lexicală a fiecărui dialect. Aceste influențe n'au ajuns însă, în multe cazuri, să altereze structura latină a dialectelor limbii noastre. În morfologia dacoromână se afirmă cu drept cuvânt că vocativul în -o (soro, Anico, etc.) este de origine slavă, fără să se țină seamă însă de faptul că această influență nu este generală la Dacoromâni. Acest vocativ este caracteristic numai regiunilor de sud dacoromâne, pe când graiurile nordice nu-l cunosc. Pentru un Român din nordul Transilvaniei, un vocativ în -o este necunoscut.

Cu cât redactez mai multe hărți din Atlasul Lingvistic Român, cu atât sânt mai convins că studiile de limbă românească vor trebui să fie revizuite și bazate pe studii dialectale făcute după principii mai moderne și după informațiuni mai bogate.

Pentru a ilustra unitatea limbii noastre, din cele 2160 de hărți pentru care am adunat din 301 de comune 680.000 de răspunsuri, reproduc aici răspunsurile primite la întrebarea 625: SFANTUL PETRU, sărbătoare religioasă importantă în viața noastră religioasă.

Numerele din harta aceasta reprezintă comunele în care am pus, de obicei unui țaran sau unei țărănece puține cunoștințe de carte, cele 2160 de întrebări, câte am crezut că pot ilustra o parte din viața satelor noastre, aceste martore atât de fidele ale trecutului nostru. Aceste cercetări dialectale le-am

făcut între anii 1930—1937.

Terminologia religioasă din toate dialectele limbii noastre fiind în ce privește părțile ei fundamentale, de origine latină, se poate susține pătrunderea creștinismului la noi prin limba coloniștilor romani. Evoluția fonetică a numeroși termeni latini, sensul lor în limba noastră ne fac să afirmăm pătrunderea religiei lui Christos, începând cu secolul al IV-lea. În consecință strămoșii noștri au fost creștini, înainte de creștinarea Slavilor, a Ungurilor și a altor popoare din această parte a Europei.

Numeroasele episcopii romane, existente până în secolul al VII-lea, din Pannonia până la Marca Neagră, arată puternica expansiune a Creștinismului în aceste regiuni. Strămoșii noștri, au contribuit desigur într-o măsură pe care n'o putem preciza acum, la creștinarea Slavilor și mai târziu a Ungurilor.

Sărbătoarea Sfântului Petru și Pavel a fost introdusă în biserică începând cu anul 336, reprezentând pomenirea transportării osemintelor acestor apostoli în locul numit Ad Catacombas de pe Via Appia din Roma. La Constantinopol sărbătoarea aceasta începe a se ține la sfârșitul secolului al V-lea.

Spre deosebire de celelalte Atlase lingvistice din Apus (francez, catalan, sârbo-italian și corsican), am întregit indirect pe informatorii mei, în acest caz, punându-i să-mi spună sărbătorile mai mari, fără ca să influențeze răspunsurile lor.

Având toate răspunsurile din cele 301 de comune la această întrebare și cartografiindu-le, se poate urmări într-o singură privire situația lingvistică a acestei sărbători în întreg domeniul limbii noastre.

Dialectele se află grupate în partea de jos a hărții: în stânga Românii din Istria, iar în dreapta, în Cadrilater, Aromânii și Meglenoromânii. Ca termen de comparație cu limba noastră, am studiat două sate rutenești din Bucovina și două săucești, ale căror răspunsuri le-am reproduș în colțul drept superior al hărții.

Se poate ușor recunoaște că termenul vechiu latin *Sămpetru*, care păstrează pe lat. *SANCTUS*, neînlocuit prin *sfânt*, cuvânt de origine slavă, — este general la Dacoromâni. Formă recentă este numai *Sfântul Petru*, intrat prin limba textelor noastre bisericești. Această formă nouă apare sporadic în mai multe comune din cele studiate, fără să fi putut înlocui până în prezent forma latină. Popular, în numeroase regiuni se pronunță *Săncheiru*, formă care, se pare că a împiedicat pe indivizii vorbitori să analizeze cuvântul în *sfânt* și *Petru*. Menținerea termenului vechiu latin a putut fi determinată și de respectul pe care-l au țărani noștri față de sărbători, al căror nume nu poate fi schimbat.

Dintre satele aromânești studiate, numai două (05 și 09, Giomaia din Bulgaria și Pleasa din Albania), păstrează forma veche latină *Săncheiru*. Celelalte comune aromânești (06, 07 și 08) au, în locul slavului *sfânt*, cuvântul *ayu*, de origine greacă, pătruns în acest dialect prin limba greacă, care a fost și este încă folosită în multe biserici din satele Aromânilor.

Influență slavă întâlnim la Istroromâni și la Meglenoromâni, cari numesc această sărbătoare cu termenul *Sfeti Petru*. La cei dintâi influența slavă are caracter croat sau sloven local, iar la cei din urmă caracter bulgăresc.

Convețuirea elementului românesc cu străinii n'a putut să atingă decât într-o mică măsură unitatea limbii noastre. Imprejurări politice, sociale și economice au ușurat această influență. În nordul Dunării, unitatea lingvistică este deplină, fără de nici o urmă a vechilor granițe politice, care au dăinuit atâtea secole. În viața religioasă a satelor dacoromâne se mai cunoaște o sărbătoare (în 16 Ianuarie) cu numele de *Sămpetru*. Este vorba de sărbătoarea «băbească» numită *Sămpetru de iarnă*, de care sânt legate numeroase credințe și obiceiuri, de care nu ne ocupăm acum.

Dacă am examina în întregime terminologia religioasă, am putea ușor recunoaște conservatismul elementului latin, alături de influențele străine, pătrunse mai ales în regiunile de intens contact cu populațiunile străine de limba noastră.

Desigur că prin tețeaua de comune, pe baza căreia am redactat Atlasul Lingvistic Român I, au scăpat multe fapte de limbă; generațiile care urmează au datorită s'o completeze și să pună în lumină comoara prețioasă de gândire și simțire românească, una dintre principale mărturii ale trecutului nostru sbuciumat.

POESII / de EMIL BOTTA

MĂIASTRA

Aiure, frate, aiure
Măiastră văzui, cu trupșoru 'n fum.
Dac'am întrebat-o unde sum,
răspunse aleasa: în rai, în pădure.
Ochi de Măiastră, doi luceferei,
le-am sorbit lumina până-mi îmbătura...
Sofia lui Inger pribegea prin țară,
prin șuerul pădurii cu bouri bouriei.
Pierca fără larmă înțeleptul soare,
aștrilor discipoli dăruindu-le focul;
brățare de lună au cuprins mijlocul
seninei Măiestre, lujerul de floare.
Aiure, aiure,
Măiastră văzui. În păduri, în rai,
nu se mai aude grai de cucu vai,
nu se mai aude glasul rău augure,
în păduri, în rai.

ROB CODRU

Rob Codru cum te suferi supus
și vânzării dat, singurel sub lună?
O, frăție, de-am fi împreună
pe munte, în lumina de sus!
Ingerii chiar s'au mirat
gioanțe de aur cum te-au secerat.
O, Codrule tată, amărât mai ești,
Impilatul ce morți tânguești?
Nu-i Dragoș să-și anine în fag
alămitel arme, ca Sorțile, mute,
Dragoș nu-i și nu-i cin-mi-e drag...
Vise, vieți, muriri prea iute!
Când, stoluri, stele s'au dus
la neagra noapte scut al tăcerii,
te întreb cu limba durerii,
Rob Codru cum te suferi supus?

MIREASA CARPENA

Carpenu mireasă
fii judecească
turturei ce amar mi-a cântat.
Mi-a cântat noaptea mare,
turtura jermecătoare,
despre Por Împărat.
Ingeri, credeam,
holdelor iau mana
pentru cina lor de orfan.
Credeam că ist domn bun,
Vasile jupân,
craiul cerșetor,
stă în fruntea lor
cu Ana, Ana
vodița, călugăreana.
O, m'am înșelat,
era pasul oștilor lui Por Împărat.

BĂRBAT VOEVODUL

Spunea stanca nu și nu,
mierla spunea: fie cum vrei tu.
Prin adormitele 'n pace poene
smulse clipitei, acu-i acu,
fluer din arbori desface Solene.
Și mlădiile săbii și lancia drepă
și mult plinele de grație, avântatele arcuri
și murgi trepădând și ulii cu ochi de zamfiră
și Bărbatul cu plete de noapte,
desrobiiți din mileniu veniți
în poiana ce fremde de șoapte.
Vă deșteptați!
Tilincele morților sună,
cornul învierilor sună
și până la mine veșnicia străbate...
O, clinchet de arme din alte vieți
și sfintele chipuri și pajura lună,
și vedenia codrului, frate!

CA FRUNZA

Prinsu-m'au înlănțuiri amare,
dară pe lume și tristețea cade.
Sătul e codrul de a mea jelire,
sătul, sătul e de ieremiade.
În răuri nalte, sub arcul porumbeilor
s'au întâlnit Endimion și Luna;
de ești poet îi vezi, le vezi cununa,
cum luce sus. Iubire, fruct al zeilor.
Ce de mai pețitori! Audă-i luna plină!
Urgia stelelor e gata să ne bată!
Luceafăr treci, pe alba ta fregată...
Hei, Odiseu! În care port norocu-i?
Ca frunza 'n codru și tristețea cade.
Sunt vindecut de jale care, lume?
În care stea, pe care țărni anume
stai tu, Rai dulce? Sau tu, hăde lade?

Calfă de inger de-ași fi
stelele toate le-ași ghintui
să lovesc mistrețul în plin,
luna, pustia, s'o ating la amin
și din cer să tot strig,
dela cucurig:
„Vai, cum ard fânețele
în toate județele!”
Carpenu mireasă
fii judecească
cestui nat de fantome;
Oprește-l în drum
la răspântia grea,
ca pe lupi să-l jupoi,
că mare-i mila ta.
Sărutarea dă-i, a din urmă, a ca de coasă,
Carpenu mireasă.

